

Historien om Lauritz

Forsidebilledet: Oberst Max Müller, chef for 7. Brigade bestående af 1. regiment (københavnerne) og 11. regiment (jyder). Tilbagetoget natten mellem 5. og 6. februar 1864. Maleri af Otto Bache.

Bagsidebilledet: Episoden af Træfning ved Sankelmark. Maleri af Niels Simonsen.

3. udgave, marts 2017

Als d. 11 Fb. 1864

Kære forældre!

Jeg takker for det kære sidste Svar af 2. Feb. og for Daleren. Jeg kan fortælle Eder at jeg er sluppen heldig fra de 2 Fægtninger som nylig fandt sted d. 3. Feb. og d. 6. Feb.

Den 2. Feb. gjorde vi Forpost 1 Mil fra Slesvig. D. 3. om Eftermiddagen kl. 3 begyndte Fægtningen. Tyskerne stormede frem med Musik i Spidsen. Vi Retirerede i Løb ind til Skanserne. Så måtte vi gøre Vagt til d. 5. Feb. [om] Eftermiddagen. Så fik vi at vide at de havde opgivet Dannevirke. Om Aftenen kl. 11 rejste vi fra Slesvig til Flensborg, men det var en kedelig Rejse. Vi var 14 Timer om at Marchere 4 Mil og så begyndte Fægtningen. Vi Retirerede den sidste Mil i Løb til Flensborg. Østrigerne myldrede frem, og Kuglerne Regnede ned. Vi var kun 2 Regimenter nemlig 1ste og 11te. Vi havde kun 2 Kanoner. Østrigerne var 10 gange så mange imod os og havde 20 Kanoner. 1 Regiment mistede 6 à 7 hundrede mænd. Fra Flensborg sejlede vi samme Aften til Sønderborg på Als. I Sønderborg var vi kun i få Dage. Så ligger vi snart i den ene snart i den anden Bondeby på Als. Jeg ville gerne have sendt mit Portræt men nu kan jeg ikke. Jeg havde ikke troet [at] vi skulde forlade Slesvig så hurtigt men så snart jeg kan, skal jeg sende det. Det har heller ikke været af mangel på Penge. Derfor vil jeg bede Moder om ikke at sende mig flere Penge. Jeg har det godt og er ved Helsen. Jeg vil ønske I må alle leve lykkelig og vel, og at Fader snart må komme sig aldeles. Hils alle Venner og Bekendte og fru Gyldendal og alle mine kærlige Søskende Fritz, Emilie, Sidonie og den søde lille Wigo.

Fra eders kærlige Søn

L. Henningsen

Min adresse er

Til L. Henningsen

Menig ved 1ste Infanteri Regiment 2 Bataljon 3. Kompagni No. 130/Als.

Om også Regimentet bliver flyttet så gør det ingen ting hvortil Brevet er adresseret. De ved nok hvor Regimentet opholder sig.

ms. m. 2. 1157. 1867

Chronic Lumbago!

My tobacco pipe has been broken. I have ordered a new one from R. Chapman, 171 St. Michael's St. I will send it to you by express. It is a very nice one. I will send it to you by express.

Dear Mother
I have just received your letter of the 11th. I am glad to hear from you. I am well and hope these few lines will find you the same. I will write again soon.

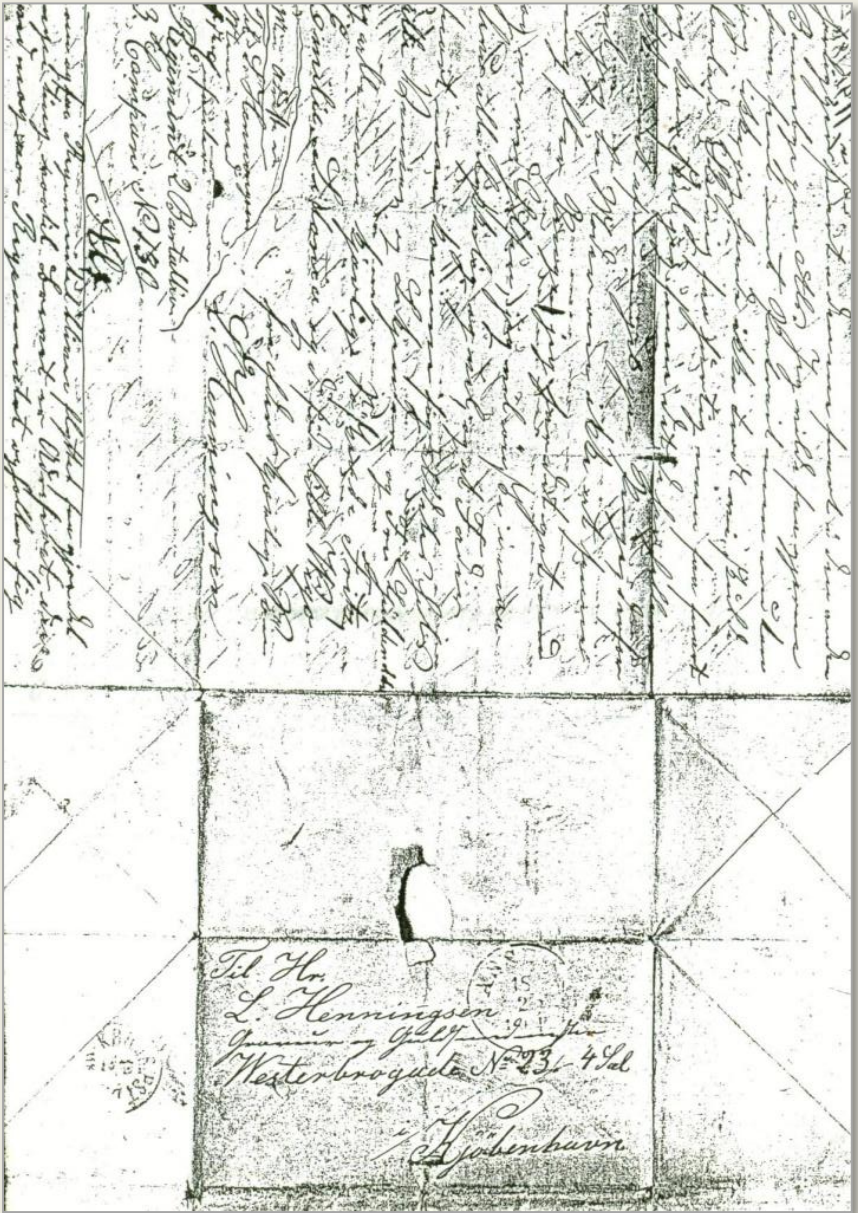
I have just received your letter of the 11th. I am glad to hear from you. I am well and hope these few lines will find you the same. I will write again soon.

I have just received your letter of the 11th. I am glad to hear from you. I am well and hope these few lines will find you the same. I will write again soon.

I have just received your letter of the 11th. I am glad to hear from you. I am well and hope these few lines will find you the same. I will write again soon.

I have just received your letter of the 11th. I am glad to hear from you. I am well and hope these few lines will find you the same. I will write again soon.

I have just received your letter of the 11th. I am glad to hear from you. I am well and hope these few lines will find you the same. I will write again soon.

Til Hr.
L. Henningsen
Gummisvej 14
Vesterbrogade N° 23 4de Et
Kjøbenhavn

Menig No. 130 L. Henningsen

Lauritz Julius Ferdinand Henningsen var 23 år gammel, da han i februar 1864 skrev hjem til sine forældre på Vesterbrogade 23, guldsmedemester Lauritz Wilhelm Henningsen og hustru Hansine Elise Marie født Rasmussen. Året forinden, i 1863, var Lauritz blevet malersvend og boede i Store Regnegade 4. Lauritz overlevede krigen og blev hjemsendt 13. august 1864. Han flyttede ind hos forældrene, der kort tid efter flyttede til Lille Regnegade 188, stuen. Faderen var på det tidspunkt syg og døde i april 1865 af apoplexi (følgevirkninger af en hjerneblødning eller blodprop). Lauritz døde året efter, den 15. januar 1866, blot 25 år gammel, af "brystsyge" (tuberkulose). Han boede på det tidspunkt i Studiestræde 41. Lauritz Henningsen var storebror til min morfars far ("den lille søde Wigo" i brevet).

Ukendt soldat 1864 – det kunne godt være Lauritz.

3. februar 1864: Forpostfægtningen ved Over Selk og Kongshøj

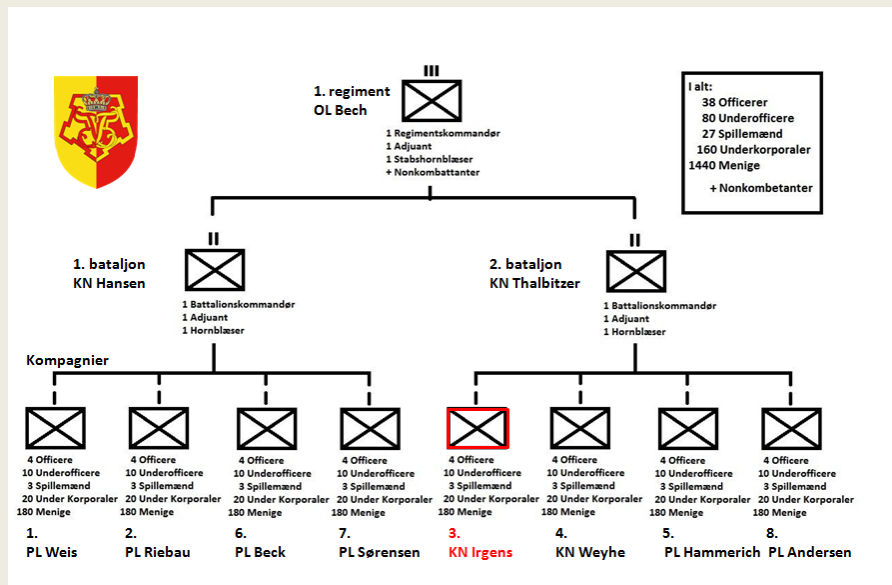
Den 3. februar om formiddagen var 1. regiments 2. bataljon på forpost ved landsbyen Over Selk ca. 1 Mil (7,5 km) syd for den centrale del af Dannevirkestillingen. Det havde været en isnende kold nat, så de stakkels soldater må have frosset på vagten i det åbne landskab. Lauritz' 3. kompagni stod i skyttekæde på et højdedrag ca. 200 meter syd for Over Selk, tværs hen over landevejen. 4. kompagni lå syd for ved Hahnen Kro og 5. kompagni lå til højre for (vest for) 3. kompagni. Ved middagstid var afløsningen på vej. 11. regiments 1. bataljon var ved at overtage vagten. 11. regiments 7. kompagni havde allerede afløst 1. regiments 8. kompagni, der var på vej tilbage til Dannevirke.

Soldater på vagt, forpost syd for Dannevirke, 3. februar 1864.

Hæren var i slutningen af januar gået i stilling ved Dannevirke og afventede et angreb fra den talmæssigt og militært overlegne østrigst-preussiske hær, der efter krigserklæringen havde overskredet Ejderen 1. februar og nu planlagde at overløbe den danske hær på bare tre dage. En større preussisk styrke var gået gennem

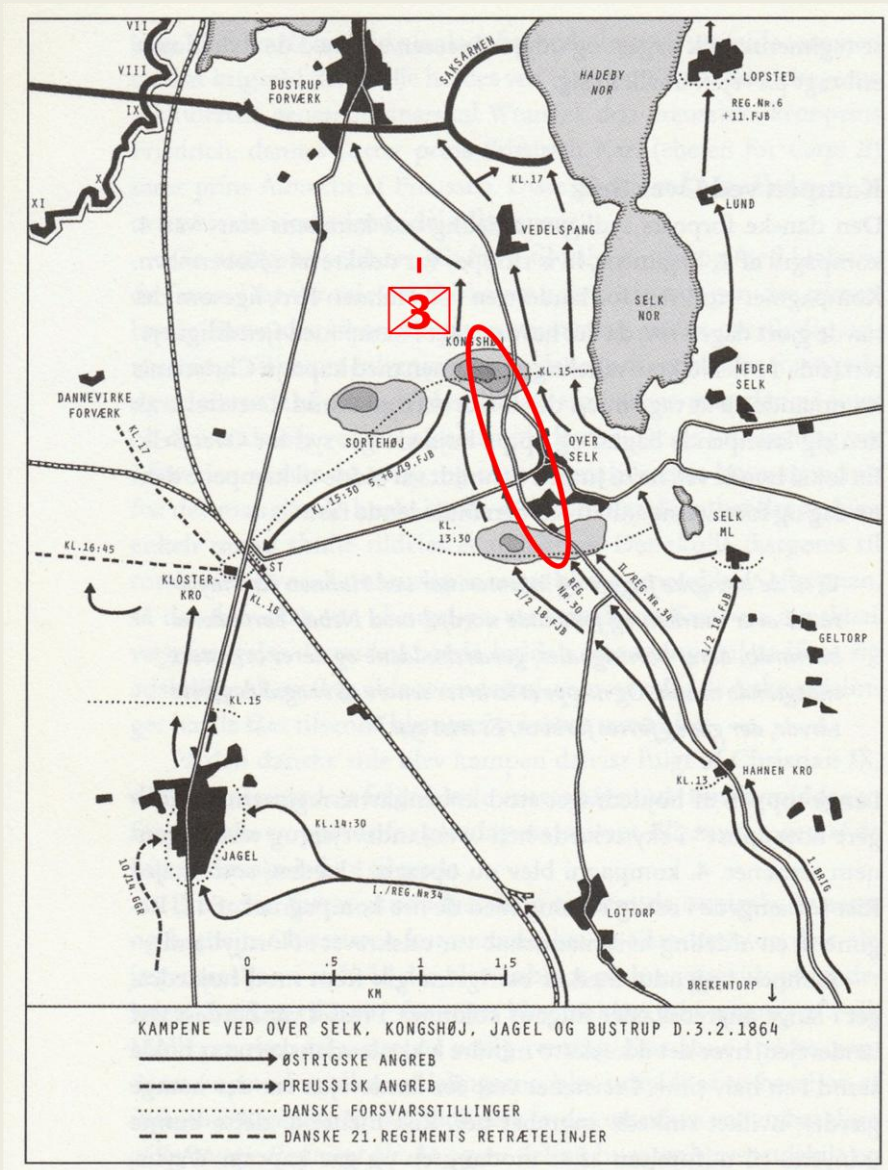
Eckernførde, og da de ikke mødte den ventede modstand, fortsatte de mod Mysunde og angreb den 2. februar de danske skanser i håb om at tiltvinge sig passage over Slien og omgå hæren i Dannevirkestillingen. Men preusserne blev, trods deres talmæssige overlegenhed, slået tilbage og måtte derfor udsætte forsøget på at gå over Slien.

1. regiment bestod af 2 bataljoner à 4 kompagnier. I alt godt 1.700 mand.

Lauritz var menig nr. 130 i 3. kompagni.

3. februar omkring middagstid observerede forposten ved Over Selk noget fjendtligt rytteri i sydlig retning. Forpostens opgave var at sinke en fremrykning, indtil den bagvedliggende hovedstyrke var alarmeret. Forposten skulle altså ikke angribe. Kl. 13 angreb en større østrigsk styrke sydfra i en lang angrebskæde fulgt af kolonner. Presset var hårdest i centrum ved landevejen, hvor Lauritz' kompagni stod. Østrigerne var overlegne i antal, men det lykkedes alligevel danskerne at holde stand i en halv times tid. Vest for landevejen forsinkede nogle gærder østrigerne. Det ville major Rist, chefen for 11. regiment, der var ved at afløse 1. regiment, udnytte. Selvom det var mod forpostens opgave, så tog han kommandoen, også over det mandskab der skulle afløses, og beordrede 4. kompagni fremad. De nåede dog kun til foden af bakken, hvor modangrebet gik i stå og de måtte indtage en stilling, der var dårligere, end den de kom fra.

Forpostkamp ved Over Selk. 3. kompagni rykkede tilbage til Kongshøj

Kl. 1345 begyndte østrigerne at skyde med kanoner mod danskerne. Major Rist beordrede 11. regiments 5. kompagni frem, men de blev hurtigt standset af kanonilden. Østrigerne var nu nået så langt frem ved højre flanke (vest for vejen),

at det gik over i bajonetkamp og håndgemæng. Presset blev nu så stort, at den danske forsvarskæde, hvor Lauritz stod i midten, blev revet op. De afløsende 4. og 5. kompagnier fra 11. regiment søgte bagud i mindre flokke, mens bl.a. Lauritz' kompagni trak sig mere organiseret og kæmpende bagud. Styrkerne samledes ved den nordligere Kongshøj, hvor fire kompagnier fra 8. brigade var opstillet. Østrigerne beskød højen med kanoner. Stik mod al militær fornuft forbigik major Rist sine befalingsmænd i styrkerne fra forposten og beordrede mandskabet fremad i en række fatale bajonetangreb. Tropperne adlød med indædt beslutsomhed, men det endte hver gang tragisk. De overlevende trak sig tilbage på begge sider af Kongshøj opslittet i smågrupper og enkeltpersoner.

Til sidst var der kun et fuldtalligt dansk kompagni tilbage. Chefen for 20. regiments 1. kompagni kaptajn Due nægtede at følge major Rists ordre om at udføre endnu et bajonetangreb. Due fastholdt, at hans opave var at optage kampen i Kongshøjstillingen og ikke *foran* den. Omkring kl. 16 stormede østrigerne Kongshøj. De tilbageværende danske soldater affyrede en enkelt delingssalve og styrte derefter tilbage i retning af Dannevirkes beskyttende skanser.

Det østrigste regiment "Martini" angriber Kongshøj.

Ved mørkets frembrud, efter 5 timers voldsom kamp i hård frost, havde østrigerne fået kontrol over det vigtige højdepunkt Kongshøj, hvorfra de kunne beherske vejen mellem Eckernförde og Slesvig samt hele Dannevirkes østlige fløj. Kongshøj og det meste af Dannevirkestillingens forterræn var nu i fjendens besiddelse, og den danske hær var trukket tilbage til stillingens hovedforsvarsværker. Tabene var store på begge sider. Næsten 100 østrigere var døde og over 300 sårede. På dansk side var 42 døde, 150 sårede og over 200 enten taget til fange eller savnet.

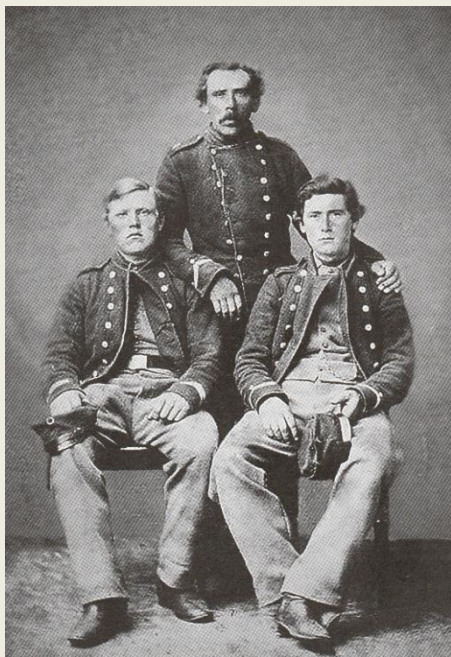

Morgenen efter kampen den 3. februar 1864 foran Hedeby.
Maleri af Vilhelm Rosenstand.

Det var en kold og sørgelig nat mellem 3. og 4. februar. Det var frostvejr og de gennemvåde soldater frøs. Der var ikke nogen steder, hvor de kunne hvile. Halm og brændsel var i hærens oplagssteder men kom ikke soldaterne til gode. De fleste bevægede sig uophørligt hele natten.

Krigserklæringen, Dannevirke og tilbageetoget

Den danske regering forsøgte med novemberforfatningen 1863 at indlemme hertugdømmet Slesvig i Kongeriget Danmark. Slesvig ville hellere høre til Det tyske Forbund, som med Østrig og Preussen i spidsen i januar 1864 krævede novemberforfatningen trukket tilbage. Da det ikke skete, rykkede østrigske og preussiske tropper ind i Lauenburg og Holsten og fortsatte 1. februar ind i Slesvig, hvilket betød krig mod Danmark. Den danske regerings havde ikke fulgt den provokerende politik op af militær oprustning. Tværtimod var forsvaret ramt af besparelser og nedskæringer. Den danske hær i Dannevirke havde som øverste chef overgeneral C.J. de Meza og var organiseret i 3 infanteridivisioner under generalmajorerne Gerlach, du Plat og Steinmann samt en kavaleridivision under general-løjtnant Hegermann-Lindecrone. 3. Division under general Steinmann bestod af 7., 8. og 9. Brigade. 7. Brigade under ledelse af 56-årige oberst Max Müller bestod af 1. Regiment (københavnerne) under ledelse af oberstløjtnant Beck og 11. Regiment (jyder) under ledelse af major Rist.

En korporal og to underkorporaler af 1. regiment. "De værste bøller som solen nogensinde har skinnet på" ifølge kompagnichef for 1. kompagni, kaptajn Weiss.

En tredjedel af hærens mandskab skulle komme fra hertugdømmerne, men kun få lauenburgere, holstenere og sydslesvigere mødte ved indkaldelserne, hvorfor hæren ved krigens begyndelse manglende 2 infanteriregimenter, 1½ kavaleriregiment og 2 feltbatterier. Desuden var halvdelen af officerer og underofficerer sparet væk. Det resulterede i svigtende føring af tropperne med uforholdsmæssigt store tab.

I 1853 havde en militærkommission foreslået, at Jyllands forsvar skulle baseres på to flankestillinger i Dybbøl og Fredericia. Dannevirke var kun tænkt som en let feltbefæstning med de beskedne værker, der var opført i 1850. Regering og rigsdag afviste forslagene om udbygning af Dybbøl og Fredericia. Da man i 1861 begyndte at indse nødvendigheden af at forberede sig til krig, havde toneangivende nationalliberale politikere overbevist sig selv og offentligheden om, at fædrelandet skulle forsvares og tyskerne slås tilbage ved det sagnomspundne Dannevirke. Fæstningsanlæggene ved Dybbøl og Fredericia blev opgivet til fordel for en hastig opført 15 kilometer sammenhængene jordvold og jordskanser ved Dannevirke. Den østlige fløj skulle sikres af Slien og den vestlige fløj af sumpområderne og oversvømmede områder fra Hollingsted til vestkysten. Hæren anslog, at der skulle 60.000 mand til at besætte stillingen. Dannevirke ville bedst kunne forsvares om sommeren, da sumpområderne på fløjene ved en vinterkrig ellers kunne fryse til og dermed lette en fjendtlig, såkaldt omgående bevægelse, hvor hæren kunne angribes fra siden og fra ryggen.

Ingen af disse betingelser var opfyldt, da krigen kom. I stedet for 60.000 mand stod der kun godt 38.000 mand. Og novemberforfatningen betød en uønsket vinterkrig. Da de første soldater ankom til Dannevirke, var barakkerne til indkvartering ikke bygget, forbindelsesveje ikke anlagt og mange af forhindringerne foran stillingen ikke påbegyndt. Alt dette måtte de danske soldater kæmpe med i januar måned, hvor frosten gjorde jordarbejdet meget vanskeligt. Stillingen nåede derfor langt fra at blive færdig til krigsudbruddet 1. februar. De to allierede stormagts hære var langt overlegne i antal og udrustning og havde store reserver at trække på i hjemlandene. Preusserne stillede omkring 38.000 mand og østrigerne 23.000 mand. I løbet af krigen forstærkedes den preussiske hær, så den samlede, fjendtlige hærstyrke nærmede sig 80.000 mand.

Krigsministeren havde 13. januar udstedt en lang og tvetydig instruks til hærchefen de Meza. Grænsen til Ejderen skulle "bevogtes". Ved "krigstilstand" skulle

Dannevirke besættes. Stillingens forsvar skulle besluttes af hærchefen ”i overensstemmelse med begivenhedernes gang.” Det var dog af ”endnu større betydning, at det kommende forår finder os i besiddelse af en dygtig og slagfærdig hær. Kampen i Dannevirkestillingen tør altså ikke føres så vidt, at hærens tilstedeværelse som hær kompromitteres.”

Hæren forventede et omfattende angreb 4. februar. Aftenen før inspicerede de Meza dele af stillingen. Officererne, han talte med, oplyste enstemmigt, at moralen var god men pga. ustandselige alarmeringer, manglen på hvile, søvn og varm mad og for manges vedkommende desuden mangel på tag over hovedet i de kolde og fugtige vintervejr, ville grænsen for soldaternes udholdenhed være nået i løbet af få døgn. Det stod klart for den danske overkommando, at stillingen ikke kunne holdes. De Meza indkaldte derfor til krigsråd den 4. februar kl. 18. De forsamlede officerer besluttede efter 5 timers intenst møde – helt i overensstemmelse med instruksen om ikke at sætte hæren over styr ved Dannevirke – at opgive Dannevirke og rykke tilbage til flankestillingerne. Tilbagetrækningen skulle indledes den følgende nat.

Tilbagetrækningen var ikke forberedt eller indøvet på forhånd og måtte planlægges så godt som muligt med den meget korte tid til rådighed. Forsyninger, feltartilleri, træn og hestevogne skulle køre først. Kanoner og andet udstyr måtte efterlades og skulle uskadeliggøres. Dannevirkestillingen skulle tømmes for 38.000 soldater, der skulle marchere i kolonner ad primært kun to hovedveje de 30 km mod Flensburg. Afgang kunne først ske ved mørkets frembrud, så det ikke blev opdaget. Kl. 1730 begyndte tilbagetrækningen. Sne og en kold og hård modvind fra nordvest gjorde rømningen vanskelig. Vejene blev hurtigt glatte af fastkørt sne og is, hvilket forsinkede vogntogene, så de kom for sent afsted. Soldaterne havde fået dobbelt ration: To pund (1 kg) beskøjter (kiks), 500 gram røget flæst og ¼ literbrændevin. Derudover forventedes, at soldaterne sparede lidt på det rugbrød, de fik udleveret en gang om ugen, og hvor de dagligt skulle spise ca. 750 gram.

II og III Division forlod hvert sit sted i Dannevirkestillingen men mødtes ved en vejsammenføring ved Arnholt Sø ca. 5 km nord for Dannevirke. Her måtte III Division vente på, at II Divisions 3 km lange kolonne marcherede forbi. Først herefter kunne III Division sætte i gang. Bagtroppen, der skulle sikre mod eventuelle angreb fra en forfølger, forlod derfor først Dannevirke kl. 23, hvilket var for sent i

forhold til planen. Bagtroppen bestod af 8. Brigade, hvis to regimenter skiftedes til at være bagest. Ved Oversø skulle Lauritz' 7. brigade, der afmarcherede næstsidst fra Dannevirke, lade 8. Brigade passere og overtage bagtroppen de sidste 7-8 km ind til Flensburg.

Tilbagetoget fra Dannevirke den 6. februar 1864. Maleri af Niels Simonsen.

De 38.000 soldater foretog tilbagetrækningen under ekstremt vanskelige betingelser. De tilbagelagde de 35 km på ca. 14 timer i den mørke nat og på spejlglatte veje med vinden og sneen piskende ind fra nordvest og med temperaturer ned til $\div 10^{\circ}\text{C}$. De mange vogne og støvler trykkede sneen sammen til et nyt islag oven på det gamle. Hærens brug af glatsålede støvler og tung oppakning gjorde det ikke nemmere. For at holde balancen begyndte soldaterne at klamre sig til hinanden og gå i kæder med armen om livet på hinanden. Trods disse ekstreme forhold frøs kun 10 mand ihjel under tilbagetoget. Den pludselige og vel gennemførte danske tilbagetrækning kom helt bag på den østrigske overkommando, som først tidligt om morgenen den 6. februar fik beskeden. En større østrigsk styrke med både artilleri og kavaleri blev sendt efter for at genere danskerne mest muligt.

Med sin rettidige, modige og strategisk rigtige beslutning om at redde hæren ud af Dannevirkestillingen, havde de Meza hindret fjenden i at vinde den ønskede, ærefulde sejr og hurtige afslutning på krigen. Han havde i stedet ført hæren no-

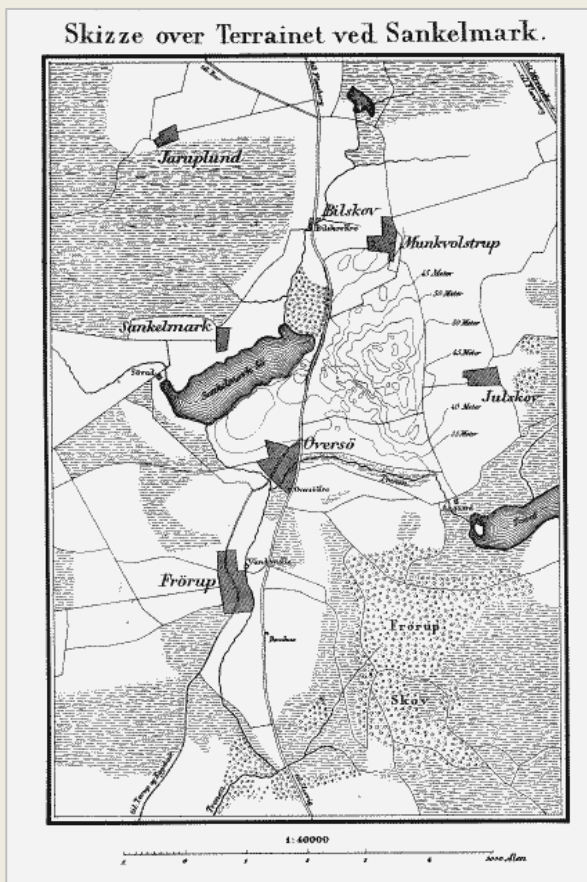
genlunde intakt tilbage og givet den danske regering tid og mulighed for at søge en politisk eller diplomatisk udvej af den situation, den havde bragt landet i. Men i stedet for at udnytte denne enestående mulighed lod regeringen en rasende krigsminister Lundbye kalde de Meza og hans stabschef til København for at forsvare deres handlemåde. 29. februar blev de Meza fyret og erstattet af general Gerlach. De Meza lukkede sig efter fyringen inde i sin lejlighed, hvor han på skrift søgte at rense sig for offentlighedens beskyldninger om fejhed. Han blev fundet død i sin lejlighed i København 16. september 1865. Foran ham lå et ikke færdiggjort manuskript med titlen: "Mit sidste og uigenkaldelige Votum med Hensyn til Krigsførelsen og dennes Forhold til Statsfølelsen", hvor han anklagede de politisk ansvarlige for deres uansvarlige beslutninger før og efter krigens udbrud.

Tilbagegangen fra Dannevirke den 6. februar 1864. Maleri af Erik Henningsen.

6. februar 1864: Arrièregarde-fægtningen ved Oversø og Sankelmark Sø

Den 6. februar omkring kl. 14, efter 15 timers march fra Dannevirke med en flertimers ufrivillig pause for at vente på II Division, ankom 7. brigade til Sankelmark Sø. Her skulle brigaden efter planen overtage bagtroppen ("arrièregarden") fra 8. Brigade. Stedet var nogle år tidligere rekognosceret og fundet meget velegnet til at standse en forfølger. Det smalle pas ("defiléet"), hvor søen er nærmest landevejen, ligger på en lille højderyg og med skov på den ene side og tæt kratkov og vandløb på en anden side. Her ville en forfølger ikke kunne drage nytte af et tal-mæssigt overtag. Terrænet gjorde det næsten umuligt at angribe flankerne.

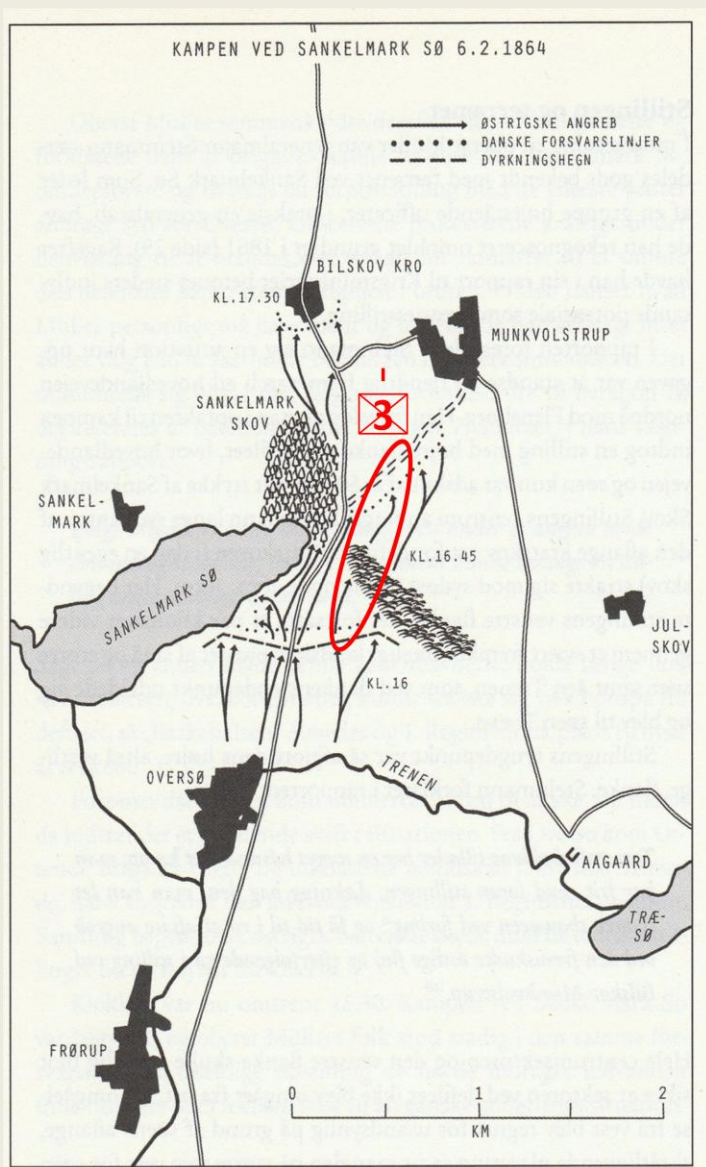
7. Brigade skulle altså lade den bagvedliggende 8. Brigade passere, så 7. Brigade kunne overtage arrièregarden resten af vejen de sidste 7-8 km ind til Flensborg. 7. brigades chef, oberst Max Müller, havde derfor placeret 1. regiment i en såkaldt rendezvousopstilling på begge sider af landevejen lidt nord for Oversø men syd for defiléet. 1. bataljon (1., 2., 6. og 7. kompagni) stod vest for vejen og 2. bataljon (3., 4., 5. og 8.) øst for vejen.

Soldater i stilling bag gærde.

11. regiment havde han stillet i reserve nord for defiléet ved skoven. Problemet var, at østrigerne havde optaget forfølgelsen med kavaleri og dermed indhentede 8. Brigade netop ved Oversø. Overkommandoen havde indset dette for sent, så Max Müller fik først omkring kl. 15 ordre på at indlede en forsvarskamp, hvor brigaden "med mindst mulige tab skulleføre en henholdende kamp en times tid, efterfulgt af successiv tilbagegang." Omkring kl. 1530 begyndte østrigerne at beskyde 1. regiment med kanoner. Max Müller kunne derfor ikke nå at omplacere sine enheder fra rendezvousstilling til arrièregarde. 1. regiment stod derfor for langt fremme (mod syd), særligt vest for vejen hvor de havde ryggen mod søen. Regimentet var gået i læ bag nogle gærder. Det var lykkedes at foretage en mindre ændring vest for landevejen, idet 7. kompagni var flyttet fra en lille høj ved

søen ned mellem 1. kompagni, der stod nærmest vejen, og 2. kompagni, der stod nærmest søen. 6. kompagni stod bagved.

Arriegeradfægtingen ved Sankelmark: 3. kompagni rykkede tilbage gennem kratskoven.

På østsiden af vejen, foran kratskoven, stod 5. kompagni i forreste linje. Bagved stod 4. kompagni mod vejen og i østlig forlængelse stod Lauritz' 3. kompagni. 8. kompagni stod længere mod nord og udgjorde formationens tredje linje.

Efter en halv times kanonild stormede ca. 200 ryttere fra det østrigske 9. Husar Regiment frem i to separate fremstød, såkaldte choks. Det ene på vestlig side af vejen. Det andet på den østlige side. Danskerne trådte frem og op på gærderne og dannede kæde. De ventede indtil østrigerne var omkring 50 meter væk. Så afgav alle kompagnier ild. Østrigerne blev standset med mange tab og søgte baglæns. 5. kompagni rykkede frem og drejede ind mod vejgrøften, hvor de kunne angribe de flygtende østrigere i flanken.

Forpostkamp. Affyring af delingssalve.

Husarerne red tilbage til Oversø. Østrigerne genoptog kanonilden mod danskerne, der søgte ly bag gærderne. De 14 kanoner affyrede mere end 250 granater og 100 kardæsker – en slags klyngebombe. Klokken var nu over 16. Oberst Müller sad på sin hest helt fremme ved det vestlige gærde. Han antog, at hovedhæren nu måtte være ved at være nået til Flensburg og beordrede 11. regiment, der var ret udsat

for kanonilden på toppen af højdedraget, lidt længere mod nord mod Bilskov Kro som reserve.

Østrigerne havde nu fået forstærkninger i form af 9. Feldjäger-Batallion, der ankom med 6 kompagnier i hestevogne fra syd. Et kompagni i skyttekæde og tre andre i kolonner bagved stillede op ved søens sydside og gik fremad. Da kanonilden ophørte, kunne de danske soldater i ly af gærderne beskyde østrigerne, som igen blev standset og kastet tilbage. Normalt ville danskerne indlede et modangreb, men Max Müller ventede.

Oberst Max Müller, chef for 7. Brigade.

I mellemtiden var østrigerne forstærket med 14. og 27. Infanteri-regiment, som sammen med 9. Bataljon og artilleri efterhånden udgjorde 5.000 mand. De indledte nu hovedangrebet med fornyet energi og en nedtromlende intensitet mod de ca. 1.500 danskere i 1. Regiment. Max Müller havde kun to muligheder: Flugt eller modangreb. En flugt nordpå kunne forårsage en ophobning af tropper ved defiléet. Alternativet var et modangreb med en udmattet og underlegen styrke. Müller valgte modangrebet for at skabe lidt luft og opnå blot et minimum af mulighed for at slippe ud af fælden. Bajonetkampen var derfor en reaktion på en akut op-

stået krise snarere end en planlagt aktion, sådan som det ellers har været fremstillet. Obersten lod alle give ild inden de påsatte bajonetter og gik fremad.

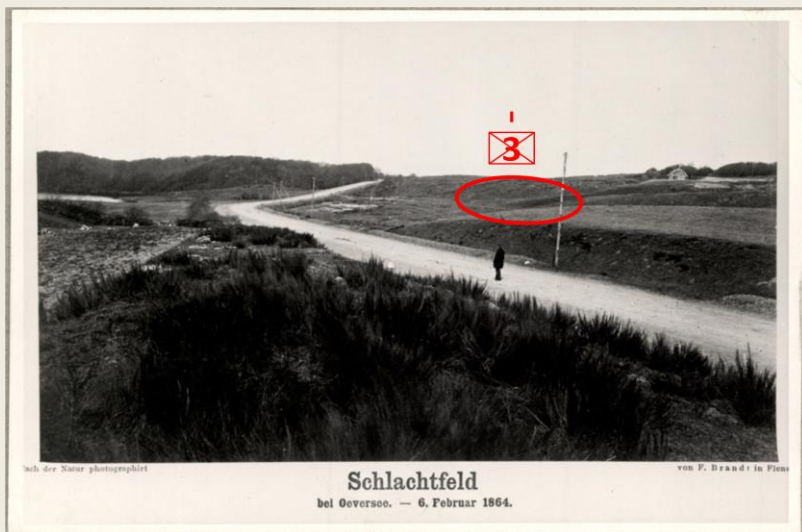
Bajonetskamp og håndgemæng.

Efter hårde kampe 3. februar ved Over Selk, mangel på mad og søvn, 15 timers march i isnende kulde og et både fysisk og psykisk pres indledte de danske soldater nu et modangreb mod en langt overlegen styrke. De to frontalangreb stødte sammen med en voldsomhed i en nærkamp, som ikke havde meget med egentlig krigsførelse at gøre men snarede mindende om et kæmpestort håndgemæng. To kompagnichefer havnede i egentlig fægtekamp. Det var blodig kamp, mand mod mand. Tre gange blev danskerne trængt tilbage. Tre gange gik de frem igen. På den anden side af vejen, mod søen, havde østrigerne fået slået hul i den danske linje og omringet 7. kompagnis næsten 250 mand med ryggen mod søen og uden mulighed for at komme tilbage mod nord. Alle blev taget til fange.

En 23-årig smedesvend skrev senere fra krigsfangenskab til sin bror:

"Jeg var, forud for kompagniet, kommet op på en af højderne foran, da jeg pludselig foran mig i kun 30 skridts afstand ser en stor, tætsluttet østrigsk stormkolonne rykke frem mod den plet på hvilken jeg stod. Til venstre for den ved landevejen ser

jeg en anden, mindre kolonne løbe frem. I højde med mig til venstre iler vor venstre fløj i kolonner ved siden af hverandre frem under hurra. Bag mig og til højre for mig kommer 7. kompagni op på højden i linjer, dels ved gærdet, der dannede en fortsættelse af 1. kompagni, dels fra skrågærdet.

”Schlachtfeld” Oversø: 3. kompagni rykkede tilbage gennem kratskoven.

I samme nu... ser jeg forreste geled af den store østrigske hovedkolonne, som jeg havde lige for mig, gøre halvvejs højre og venstre om for at sprede sig fremad mod det gærde der er bag mig; men netop som denne bevægelse skulle udføres, fyrede 7. kompagni lige ind i kolonnen.

I næste øjeblik måtte 7. kompagni selvfølgelig følge den tilbagegående bevægelse. 1. deling, der havde været reserve for venstre fløj, gik tilbage til skoven og besatte dens udkant, de andre delinger gik tilbage til de stillinger hvorfra de var kommet, mens østrigerne var lige i hælene på dem. Nærmest ved chauseen dannede 1. kompagni, som ikke havde forladt den plads hvorfra det havde et godt skud, en barriere for dem. Østrigerne kastede sig her ned ved gærdet, så de lå på den ene og 1. kompagni på den anden side af dette, hvorefter de nappede efter hinandens geværer. Vestligere, hvor gærdet ikke dannede noget værk, ilede østrigerne lige efter os ned i den lavning hvor vi havde stået. De indhenter og griber fat i nogle af 7. kompagnis folk, der ikke vil give sig, men river sig løs. De søger at tage fat igen,

men så kommer kammerater de betrængte til hjælp, og der opstår et håndgemæng, der ligesom alle den slags, jeg har set, for en stor del udkæmpedes med nærverne. Ingen havde skud i bøsserne, thi der krævedes et minut til ladning af en riffel som var afskudt, og man ved af erfaring at bajonetten ikke kan anvendes i slig kamp mellem mand og mand. Myldret fortsatte helt ned til Sankelmark Sø, hvor jeg så adskillelige træde gennem den tynde is ved bredden, men vi beholdt her overtaget, så få vi end var.

Imidlertid var situationen nu håbløs for højre fløj. Den østrigske hovedkolonne havde brudt vor stilling på det samme punkt som de de tidligere angreb havde været rettede mod ved knækket i gærdet. På dette sted var kun et halvt hundrede mand fra 7. kompagni. Halvanden deling af den del af kompagniet, som var gået bag skrågærdet, var afskåret tillige med 2. kompagni.

Da vi ikke kunne blive længere hvor vi var, løb jeg tillige med mange andre tilbage, endskønt jeg altid havde gjort mig den tanke, at når fjenden først er så nær, da kan det ikke godt hjælpe at løbe, da man dog vil blive ramt af kuglerne; men hvorledes det end gik eller ej, så kom jeg af sted, men efter at have løbet 30-40 skridt faldt jeg i en af de pløjegrøfter som gik parallelt med landevejen og var fyldt med sne. Hvad der bevirkede mit fald var at jeg kort før var blevet ramt af en granatstump over venstre ankel, som dog ikke har gjort anden skade end slået skindet lidt af, men benet gjorde lidt ondt; et andet stykke har ramt min ene støvlehæl og slået et dybt hul deri.

Da jeg var faldet og straks søgte at samle mig op, kom fire østrigere til, hvoraf den ene rev mig riflen ud af hånden, den anden trak i min fodfolkssabel, som imidlertid hang fast i brødposeremmen med kvasten, og da det derfor varede dem for længe blev de gnavne, en satte mig bajonetten for brystet, en anden hævdede kolben for at slå til; men idet han slog, trak jeg mig med et ryk tilbage, så slaget ramte mit venstre knæ, og bajonetten slog jeg til side med hånden og blev liggende ganske stille på ryggen; imidlertid havde de fået min sabel ud, og nu tog fanden dem alle fire.

Da jeg havde besindet mig lidt, tænkte jeg på at komme i sikkerhed, da vore egne kugler generede mig temmelig meget; jeg fik mig samlet op og hinkede på ét ben ind bag det gærde hvor vi først havde stået. Her lå en halv snes østrigere som havde gemt sig. De tog meget venligt imod mig, vi drak sammen, de kaldte os

brave Dänen og roste vor skydning; de sagde selv at deres tab var stort, især af officerer.

Jeg benyttede nu tiden til at undersøge hvor vidt jeg havde taget skade; knæet blev straks så tykt at jeg knap kunne have det i bukserne, tilligemed at det gjorde satans ondt. Ellers havde jeg ingen skade taget med undtagelse af de to granatstumper som havde ramt mit venstre ben; min stakkels felthue havde fået en strefkugle på højre side. Da jeg havde fået brækket en gren af forat bruge den som stok, måtte jeg tillige med flere ... slæbe mig til Isted Kro.

Virkelighedens soldater var ikke så pæne og ensartede som på malerierne...

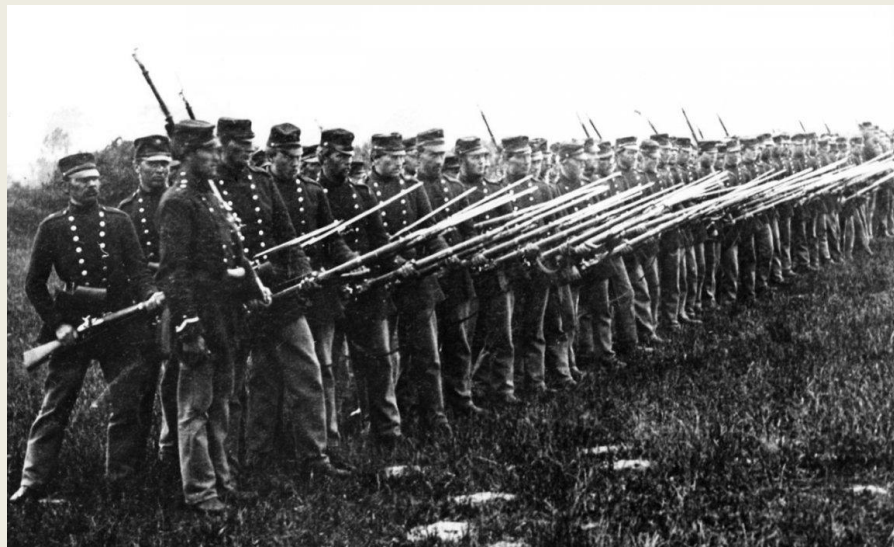
På den østlige side af vejen forsøgte østrigerne en omgående bevægelse mod øst, hvor Lauritz' 3. kompagni kæmpede. Det var lykkedes 3. kompagni at bide sig fast, men de manglede støtte til at dække flanken. Det meste af 2. bataljon var nu grebet af panik og begyndt at flygte bagud. 3. kompagni gik mere organiseret bagud gennem kratskoven mod nord. Der samledes de i en nogenlunde tæt linje, som fra en højdedrag holdt østrigerne tilbage i næsten en time.

Situationen syd for defiléet var nu så desperat, at Max Müller blæste 1. regiment tilbage. Da var oberstens gamle afdeling, hærens 1. regiment, reelt ophørt med at eksistere. Selvom mandskabet stadig sloges enkeltvis og i grupper, så var forsøget på at holde østrigerne nu overladt til 11. regiment længere oppe.

11. regiments 1. bataljon stod nordøst for Sankelmark Skov. 2. bataljon stod øst for vejen ved markvejen mod Munkvolstrup. Der blev kæmpet hårdt i skoven. Max Müller kommanderede nu 2. bataljon øst for vejen fremad med bajonetten på sammen med resterne af 1. regiment, som var flyttet bagud mod den samme markvej. Det blev det mest velykkede modangreb i kampen, og det lykkedes ved en stor kraftanstrengelse af presse østrigerne, der var dobbelt så mange, tilbage til defiléet.

Da mørket faldt på ved 18-tiden var danskerne nødt til at trække sig tilbage. Resterne af 1. regiment søgte mod Flensborg enkeltvis og i grupper. 11. regiment samledes nord for Bilskov Kro, hvor de måtte efterlade de sårede. De marcherede herefter til Flensborg.

Danskernes seje modstand og de relativt store østrigske tab fik østrigerne til at opgive den videre forfølgelse, så tilbagetoget til Flensborg og Dybbøl blev gennemført. På både dansk og østrigsk side var der store tab. På dansk side var der 107 døde, 77 sårede og 599 fangne. På østrigsk side var der 122 døde og 311 sårede.

Opstilling til bajonetkamp. Øvelse.

Kaptajn Irgens rapport

Chefen for 3. kompagni, kaptajn Carl Christian Moltke von Irgens, aflagde 11. februar (samme dag som Lauritz skrev sit brev) rapport over "Arrieregarde Fægtningen ved Sankelmark den 6' Februar 1864". Af rapporten fremgår kampenes voldsomhed og den forvirring, der hurtigt opstod i løbet af kampene, da regimentet tydeligvis blev splittet op. Hele rapporten kan ses på de følgende sider.

Officerer fra 3. kompagni

1. Irgens, Carl Christian Moltke von, Kaptajn, Kompagnichef.
2. Gjørup, Paul Holst von, Premierløjtnant.
3. Lindberg, Georg Friedrich Theodor Marius, Sekondløjtnant.
4. Quortrup, August Johan Wilhelm, Sekondløjtnant.

Afskrift.

R a p p o r t

fra 1'Infanteri-Regiments 3'Compagni over Arrieregards Føgtningen ved Sankelmark den 6'Februar 1864.

Den befalede Føgtningsstilling blev indtaget af Compagniet saaledes, at det havde Plads i 1'Træfning imellem 4' og 5'Compagni. Her udholdt det den vedholdende Granatild, hvormed Fjenden aabnede Kampen, og formerede Quaree, da Cavalleriangrebet fandt Sted i Centrum op ad Veien. Da det fjendtlige Infanteri avancerede og 5'Compagnis Kjsæde forlod det foranliggende Hegn, besattes den foran Compagniet liggende Bakke med en Deling under Lieutenant Lindberg, der herfra begyndte Chargeringen. Kort Tid efter gaves Signal "Attaquer", hvilken Ordre Compagniet efterkom sieblikkelig og afgav Delingssalve, og Fjenden kastedes tilbage. Fjenden fornyede sit Angreb ved at rykke frem i 2 Colonner, hvoraf den ene sendtes mod høire, den anden mod venstre Fløi; Compagniet rykkede atter frem til Rajonetangreb og afgav Delingssalve, uden at Fjendens Fremrykning imidlertid standsedes, og da samtidig paa Compagniets venstre Fløi, hvor 5'Compagni havde staaet, fjendtlige Blankere trængte frem, beordrede jeg Lieutenant Bentzon med de 3 Delinger at besatte Høiden foran det smalle Krat til Venstre for mig, Øst for Chausseen; da dette var skeet, fulgte jeg selv efter med Kjsæden under Lieutenant Lindberg. Da Fjenden begyndte at trænge igjennem Krattet paa min venstre Fløi, maatte jeg opgive denne Stilling, trække mig paa tværs igjennem Krattet til de tæt Nord herfor liggende Bakker; her faldt Lieutenant Bentzon dødelig truffet af en Spidskugle. Atter nåede jeg til at forlade denne Stilling ved Fjendens Fremtrængen, saavel i Fronten, som paa begge Fløie, og besatte 2 i nordøstlig Retning herfra liggende Høider, hvorfra jeg ved en vedholdende Ild i 1/2 Time hindrede hans Fremtrængen; her traf jeg Premierlieutenant Hammerich med 5'Compagni, der tilligemed mit Compagni deltog i denne Chargerung. Mit Forsøg paa at trænge frem i vestlig Retning for at

støde til min Afdeling maatte jeg opgive, idet jeg blev heftigt beskudt af Granater, ligesom ogsaa det fjendtlige Infanteri rykkede frem for at standse min Fremtrængen ad den Kant; jeg maatte derfor atter gaae i nordlig Retning, indtil jeg kom ud paa en Bivei, som jeg fulgte, og som førte mig omtrent i Høide med Lille Volstrup ud for Midsundeveien. De sidste Skud jeg hørte paa hele Linien var Granatskud, der vare rettede mod min Afdeling, da denne havde naaet den omtalte Bivei; Mørket var da allerede begyndt.

Ad Midsundeveien gik jeg fremad imod Flensborg for at skaffe Underrætning om 1'Regiment; 2 Patrouiller, jeg traf undervejs, af 17'Regiment, kunde ingen Oplysning give mig; først da jeg kom til Overskjaringspunktet af Midsunde og Slesvig-veien, fortalte en Dragon-Ordonnans, at 1'Regiment endnu maatte være fremad mod Syd paa den sidste Vei. Jeg havde allerede givet Ordre til, naar det udmattede Mandskab havde udhvilet sig, at der skulde afmarcheres for at støde til Regimentet, da et større Commando af dettes Mandskab under Premierlieutenant Sørensen kom marcherende Syd fra, og meddelte mig, at Regimentet havde Ordre til, at begive sig til Flensborg og derfra pr.Dampskib til Sønderborg. Dette Commando fulgte jeg. Foruden af Premierlieutenant Sørensens egen Mund at have faaet Bekræftigelse paa Rigtigheden af denne Ordre, saa bestyrkedes jeg end mere i min fulde Overbevisning om dens Tilforlædelighed derved, at en Underofficer, som jeg afsendte til Pladscommandanten, kom tilbage med den Besked, at Regimentet strax maatte gaae ombord, som ogsaa derved, at det blev mig fortalt, ogsaa af Lieutenant Sørensen, at Regimentscommandanten, saavel som Bataljonscommandeurerne, foruden en Mængde andre Officerer vare falne.

Compagniets Tab ved denne Fægtning er tidligere opgivet. Compagniet har Grund til at udtale sig gunstigt om Mandskabets Holdning, navnlig under de 2 Bajonetangreb; for at have udviist særligt personligt Mod saa fremhæves Sekondlieutenant Lindberg, Corporal Haastrup og Undercorporal Aagaard. Paa Grund af hans Deeltagelse i Fægtingen paa en hæderlig Maade og hans isvrigt, siden Indkaldelsen gode Opførsel, tillader Compagniet sig at

indstille Menig af 2'Classen Nr. 285 Hansen til Gjenoptagelse iblandt
1'Classens Menige.

Lysabel, den 11'Februar 1864.

Irgens.

Capitain og Compagniechef.

*) Dette som jeg først er nu er ikke rigtigt. Den andenke Ende fik jeg først
K. f. Flamborg i Kamp. var i Flamborg for jeg blev dertil.

*) Dette bekræfter jeg i høj Grad at have sagt. Der var en Tid hvor jeg brødt
K. Hüller saaret, men Derhvar jeg - saaret jeg end - ikke tørde træffe. Gud Dams-
skildet hvor jeg først mindrer at have talt med Lysabel, vedte jeg at K. Hüller og Beck
var i Liv og Hüller i Flamborg.

De stærkt decimerede 3. og 7. kompagnier gik efter ankomsten til Flensborg ved en misforståelse ombord på et skib i Flensborg havn med kurs mod Sønderborg. Irgens henviste til chefen for 7. kompagni, premierløjtnant Sørensen:

”Premierløjtnant Sørensen kom marcherende Syd fra, og meddelte mig, at Regimentet havde Ordre til at begive sig til Flensborg og derfra med Dampskib til Sønderborg. Denne Kommando fulgte jeg.^{x)} Foruden af Premierløjtnant Sørensens egen Mund at have fået Bekræftelse på Rigtigheden af denne ordre, så bestyrkedes jeg ved [...], at en Underofficer, som jeg afsendte til Pladskommandanten, kom tilbage med den Besked, at Regimentet straks måtte gå ombord, som også derved, at det blev mig fortalt også af Løjtnant Sørensen, at Regimentskommandoen^{xx)}, såvel som af Bataljonskommandoen, foruden en Mængde andre Officerer vare faldne.

Da Sørensen mange år senere, nu i rollen som chef for Krigsarkiverne, renskrev fægtningsrapporterne på maskine, indføjede han med blyant en benægtende kommentar på Irgens rapport:

^{x)} *Dette, som jeg først ser nu, er ikke rigtigt. Den omtalte ordre fik jeg først N(ord) for Flensborg. 3die Komp. var i Flensborg før jeg kom dertil.*

^{xx)} *Dette betvivler jeg i høj Grad at have sagt. Der var en Tid, hvor jeg troede M. Müller såret, men Bech har jeg – så vidt jeg ved – ikke truffet. Ved Dampskibet, hvor jeg først erindrer at have talt med Irgens, vidste jeg at M. Müller og Bech var i Live, og Müller i Flensborg.*

Generalstaben valgte åbenbart at forfølge dette, for i 1889 svarede Irgens, der i mellemtiden var blevet oberst, at *”Jeg fastholder Rigtigheden af mit Udsagn dog saaledes, at jeg modtog den første Meddelelse om denne Ordre af 7. Kompagni fra en af mine Underofficerer – saavidt jeg erindrer Korporal Sundby –: strax efter at jeg var kommet ombord, talte jeg med Premierløjtnant Sørensen, som på min Forespørgsel desangaaende bekræftede Meddelsens Rigtighed.”*

Siensen, som paa min Forspørgsel desangende
betræffede Middeldøens Rigtighed.

Wagner

VI.
Chefen for den 3die Udskrivnings-Kreds.

F. A. 51/
1889

Svendborg, den 26de Juli 1889

I Høiløring af Generalstabsens Forspørgsel i Skrivelse
af 19de ds angående hvad jeg i min Rapport om
Fagtingens ved bortekomst den 6de Februar 1864 har
nævnt, at 8de Kompagni modtog Ordren om at skulle
befordres paa Dampskibe til Svendborg med Middeldøen fra
7de Kompagni - hvilket Kaptein Siensen imidlertid be-
kræfter - skal jeg ikke nævnte at afgive følgende be-
klæring:

Jeg fastholder Rigtigheden af mit Udsagn; dog
særlig, at jeg modtog den første Middeldøen om denne Aften
gives 7de Kompagni; paa en af mine Mandsofficerer - sa-
vidt jeg mindes Korporal Lindby - i Stax efter at jeg
var kommen ombord, halle jeg med Penicillens

Wagner

Krigens videre forløb og afslutning

Kampene 3. og 6. februar var kun begyndelsen på krigen. Som bekendt gik hæren tilbage til stillingerne i Fredericia og Dybbøl, hvor den holdt stand indtil stormen på Dybbøl 18. april 1864. De officielle danske tab den 18. april var 379 faldne og 646 savnede, 1.250 sårede mens ca. 2.500 faldt i fangenskab.

Da våbenhvilen fra 12. maj udløb 26. juni, uden at regeringen havde opnået en fredsløsning, stormede preusserne Als, hvor hæren havde taget ophold. Hæren blev under hårde kampe slået tilbage og måtte flygte til Fyn. Det vides ikke i hvilket omfang Lauritz indgik i disse kampe. Den danske hær mistede 3.148 af de 12.000 soldater på Als. Heraf 216 dræbte, resten var sårede, taget til fange eller forsvundet.

Lauritz blev hjemsendt 13. august 1864. Han døde halvandet år senere, den 15. januar 1866 blot 25 år gammel, af "brystsyge" (tuberkulose).

